

Chlapi jedou na vypuštěných duších

V současné době se pochopitelně hledají nejrůznější **spojnice mezi zdejší a ukrajinskou kulturou.**

Jedna pozapomenutá existuje i v novodobé české literatuře, přestože byla v roce 2004 dokonce ověněna Státní cenou za literaturu. Jedná se o román Pavla Brycze *Patriarchátu dávno zašla sláva*.

ONDŘEJ HORÁK

literární kritik

Cena Jiřího Ortena se předává od roku 1987 a je určena autorům do třiceti let. Mělo by tak jít o poukázání na ty mladé literáty, kteří jsou největším příslibem. Státní cena za literaturu je naopak oceněním, které by mělo stvrzovat spisovatelovu nepominutelnou pozici v rámci českého písemnictví. A pokud budeme oboje literární vavříny brát jako reprezentativní, pak se můžeme ptát: Kolik těch výjimečných nadějí tedy po letech potvrdilo svůj status? Kolik českých spisovatelů je držitelé Ceny Jiřího Ortena i Státní ceny za literaturu?

Odpověď je snadná: Jde dosud o jedinou výjimku potvrzující pravidlo, že jedno ještě automaticky nepředurčuje k druhému. Otázkou je, zda se máme tímto výsledkem nějak znepokojovat. Lze totiž poukázat minimálně na to, že neexistuje žádná přímá kontinuita – poroty jsou naprosto odlišné, proměňují se v čase a stejně tak se v čase proměňují samotní literáři. Třeba se naprosto odmlčí. Jiní zas debutují až po třicítce, takže se jich Cena Jiřího Ortena logicky netýká.

Objev státního umělce

Onen jediný případ je však zajímavý ještě dalšími okolnostmi. Zaprve se jedná o autora, který opravdu není širěji známý, z dnešního pohledu by se spíš dalo říct, že je pozapomenutý. A zadruhé obě ocenění u něj od sebe dělilo pouhých pět let. Pavel Brycz (1968) totiž získal Cenu Jiřího Ortena v poslední možné chvíli, v roce 1999 za knihu *Jsem město* (1998).

Státní cenu za literaturu potom zas pro změnu obdržel rodák z Roudnice nad Labem jako velmi mladý, šestatřicetiletý, a to za rozsáhlý román *Patriarchátu dávno zašla sláva* (2003). Novodobě se tato cena na popud Pavla Tigrida předává od roku 1995 a připomínáme, že ocenění Pavla Brycze spadá do období, kdy byla tendence vyzdvihovat konkrétní text, nikoli celek díla spisovatele povětšinou na sklonku jeho tvůrčího období. Proto tehdy získal Státní cenu za literaturu Věroslav Mertl za *Hřbitov snů*, Květa Legátová za *Želary* či Edgar Dutka za román *Slečno, ras přichází*.

Právě v ročníku, kdy nakonec uspěl román Pavla Brycze, byly dokonce oficiálně představeny nejprve tři nominace. A celá sestava byla optimisticky mladá, žádné zasloužilé vykopávky. Vedle *Patriarchátu dávno zašle slávy* to byl povídkový soubor *Možná že odcházíme* Jana Balabána (1961) a *Požární kniha* básničky Boženy Správcové (1969).

Při snaze oceňovat Státní cenou za literaturu mladší autory bývá ve zdůvodnění porotců zmiňováno, že bude přece taky zajímavé sledovat, jak si literát ještě plný tvůrčích sil poradí s tím těžkým nákladem, zda zjednodušené nezmrámorevat a nezačne promlouvat směšně pateticky jakožto žijící klasik. Nic takového u Pavla Brycze nenastalo. Daleko spíš jako by se z české literatury vytratili, zadními vraty přes mlat vycouval do noci. Přitom nepřestal vydávat knihy, pokud se podíváme do jeho bibliografie, jen se většinou jedná o tituly určené pro děti. Na linii oceněného románu už nedokázal navázat a kritikům jako by úplně sešel z očí.

Proto se jeho ověnění Státní cenou za literaturu před osmnácti lety může z dnešního pohledu zdát zbrklé. Zvlášť když porota Státní ceny za literaturu mohla pohodlně zvolit zmíněnou povídkovou knihu Jana Balabána, proti čemuž by dodnes asi nikdo nemohl nic namítnout. Připomeňme, že *Možná že odcházíme* se pak v roce 2011 stalo v rámci knižních cen Magnesia

Pavel Brycz převzal Státní cenu za literaturu v roce 2004 ve věku 36 let. Od té doby ale na svůj úspěch nenavázal.

FOTO MAFRA - HYNĚK GLOS

Litera knihou desetiletí a v tomtéž roce byl Knihou roku Magnesia Litera vyhlášen román Jana Balabána *Zeptej se táty*. Oba tituly dodnes obstojí samy o sobě, nicméně lze se jen dohadovat, nakolik v těchto verdiktech poroty sehrál roli fakt, že Jan Balabán v roce 2010 náhle zemřel.

Revoluce a houštiny

Proto se nyní po devatenácti letech pokusme bez ohledu na další vývoj jeho autora znovu nahlédnout též *Patriarchátu dávno zašlou slávu*. Využijme aktualizací prvku – román Pavla Brycze je ságu rodiny Berezinků pocházející z Ukrajiny – k tomu, abychom se podívali, jak by oceňovaná část české literatury obstála z časového odstupu. Protože jinak k tomu moc příležitosti není. Naposledy se taková možnost naskytla tehdy, když *Sestra* Jáchyma Topola vyšla v České knižnici.

Nejprve si ale aspoň kuse připomeňme tehdejší kontext české prózy. Vedle souboru *Možná že odcházíme* (2004), jímž Jan Balabán po *Prázdninách* (1998) potvrdil pozici elitního českého povídkáře, můžeme připomenout například román Jiřího Drašnára *O revolucích, tajných společnostech a genetickém kódu* (1996), *Houštinu* (1999) Václava Kahudy, román Jáchyma Topola *Noční práce* (2001), *Europeana* (2001) Patrika Ouředníka či novelu Emila Hakla *O rodičích a dětech* (2002).

Patriarchátu dávno zašla sláva tehdy vyšla ve spolupráci autorova domovského mosteckého nakladatelství Hněvín a brněnského Hostu. Ten ještě tenkrát nebyl tím superspěšným kolosem, nicméně po letech, kdy byl především básnickým nakladatelstvím, si začal trpělivě pěstovat prozaickou stáj s tvůrci, kteří se později ujali výborně – vedle Jana Balabána především Jiří Hájíček –, pochopitelně včetně občasných šlápnutí vedle, jakým bylo kupříkladu okouzlení velikáš-

skou rétorikou Romana Ludvy, jehož samotné dílo ovšem za tímto sebestopagačním smogem silně pokulhávalo.

Patriarchátu dávno zašla sláva je rodnou ságu, která vypráví nejen ze široka, ale i do hloubky ve smyslu časovém – od první světové války po rok 2000, kdy se v Praze konal kongres Mezinárodního měnového fondu. Spojnicí je Jefim Berezinko, mající levobočky ve směru všech světových stran, jenž žije po celou délku románu a jehož nesmrtnost dobře zapa-

Patriarchátu dávno zašla sláva je rodinnou ságu, která vypráví nejen ze široka, ale i do hloubky ve smyslu časovém – od první světové války po rok 2000

”

dá do mytického vyprávění. Nedá se říct, že by román Pavla Brycze byl vysloveně originální. Na jednu stranu neomylně připomene *Sto let samoty* Gabriela Garcíi Márqueze, na stranu druhou vzpomene na široká vyprávění o 20. století ve střední Evropě. *Obsluhoval jsem anglického krále* Bohumila Hrabala či *Muže s břitvou* Jaroslava Putíka.

Možná budeme mít při novém čtení skutečně silný pocit, že je to všechno přece ohrané, ovšem nutno si uvědomit, že od té doby byla publikována řada podobně zaměřených českých románů čerpajících z historie 20. století. Nedá se ani říct, že by jich vyšlo hodně, nýbrž že jich vyšlo příliš, což nakonec může vést k tomu, že tímto podstatným obdobím

a tématem budeme otráveni a ztratíme ostražitost – i proto, že většina literátů ho nahlíží příliš ploše a ohmatanými prostředky. To je však, zdá se, dnes paradoxně důvod, proč jsou taková díla hojně vyhledávána a čtena. Doslova hrozí, že tyto romány udělají z 20. století nekomplikovanou skluzavku, od níž budou mít všichni jen spokojeně ošoupaný zadek.

Na *Patriarchátu dávno zašle slávy* uchvátí ohromná vypravěčská vitalita. A taky odvaha. Mnohdy už si člověk nad stránkami románu říká: Aha, tak teď ses dostal k dějinnému zlomu a řekneš to, co všichni, a románu spadne řetěz – ale to se nikdy nestane. Čtenář neodhodí ani skutečnost, že Pavel Brycz píše o tom, co se dá předpokládat. Například o přechodu mladíků přes západní hranici po únoru 1948, pochopitelně neúspěšném. Autor je zdatný improvizátor, a tak i ve chvíli, kdy se zdá, že už je zahnán k rohovému praporku, vykouzlí příběhovou kličku, načež se žene dál na románovou branku. Stejně tak je ale nemilosrdným trenérem, jenž leckterého hráče, rozuměj postavu, stáhne ze hřiště a nasadí jiného, jak se mu to zrovna hodí. Vše pro příběh, kde čas běží trochu jinak.

Za Lidice a Terezín!

Hlavním dějištěm je sever Čech – Liberec, Děčín, Most a Libochovice –, kam se z ukrajinské vesnice Ozero přesouvá Jefimův syn Theodor, dobrovolný náhradník za vojáka rakouské armády, u jehož popravky jakožto člen kozáckého oddílu byl. Dokonce si vezme od jeho ženy německé jméno, ovšem Jefim zasáhne, a tak jsou nakonec Theodor i jeho synové zase Berezinkové: Kurt a Roland Berezinkové. Takové jméno je pochopitelně nebezpečné podle toho, jak se vítr otočí. Někdy je lepší říct jen Kurt, někdy zas pouze Berezinko.

Je tu tak situace krátce po válce u fotografa, kam náhle vejde horlivý zastánce

nových pořádků, který sám odpravuje Němčoury, aniž by jim uznal status válečných zajatců: „Žádný válečný zajatce nevidím... vidím jenom tři buzičky... Jednomu jsem ustřelil koule, druhému jsem vyrazil mozek z hlavy a třetí dostal kulku rovnou do srdce. Tak takhle umřely ty krysy vytažené z podzemí, takhle jsem se jim odměnil za Lidice a Terezín!“

Fotograf se potom na vyděšeném Kurtovi před tímto horlivcem dožaduje celého jména, aby věděl, co napsat na snímky: „Václav...“ zašeptal. „Václav Berezinko.“

Podobně výmluvný je příběh, kdy se další z Berezinků, Kryštof, přihlásí ve škole, když se soudružka učitelka shání po někom, kdo bojoval v druhé světové válce. Až později chlapci dojde – naštěstí ještě včas, aby zamezil katastrofě –, že jeho strýc Helmut z Drážďan nestál na té správné straně. Přičemž nejde pouze o vyběhané fantazie, které by ze sebe autor bez ladu a skladu chrchlil: „Orientuji se ve světě pomocí příběhů... Proto jsem si říkal, že musím vnést příběh i do té své rodinné historie – abych se v tom dokázal zorientovat.“ Právě v těchto pasážích opouštíme vzdušnou báchorku a bacher románu těžkne životní zpovědi.

Jen letmo je pojednán další opěrný historický bod, rok 1968. A vtipnou kapitolou z divadelního prostředí je elegantně obtažen listopad 1989. Naproti tomu detailně je – to už jsme zas zpět u kmeta Jefima – zachycena havárie jaderné elektrárny Černobyl v roce 1986. Na konci románu Pavel Brycz uvádí, že čerpal z knihy *Modlitba za Černobyl* Světlany Alexijevičové. Mezitím běloruská autorka v roce 2015 obdržela Nobelovu cenu za literaturu.

Synové opilců

V románu rovněž dlouze zní akord slábnutí, upadání mužské síly, který lze vyčíst už ze samotného titulu: „Jestliže Roland byl na cestě k nicotnosti, jeho syn si sám sebou naplnil celý Vesmír, protože nikoho jiného, ke komu by mohl vzhlížet, neměl. Synové opilců takoví bývají. Nicotné otce nahradí svou vlastní velikostí a stanou se jedinými hlavami rodiny. Ztratí pak nevinnost dětství a stejně jako nikdy nebyli opravdovými dětmi, nebudou v budoucnu ani opravdovými dospělými.“

Patriarchátu dávno zašla sláva tedy drží pohromadě především vypravěčským entuziasmem navzdory tomu, že leccos se dá díky obeznamenosti s historií dopředu předpokládat. Je vlastně otázka, zda je zajímavější samotná rodinná sága – Jefimovo trvání a zároveň měknutí mužské linie rodu –, či pozorování oné chůze Pavla Brycze po riskantně napjatém laně, u nějž navíc předstírá, že je daleko širší a pevnější, než ve skutečnosti je. Jedná se o románovou akrobacii, již je napínavé sledovat a jež skončí šťastným ubalancováním. Cesta proti proudu času se tak v případě *Patriarchátu dávno zašle slávy* vyplatí, i když se tu v koktejlu namíchaném z historie 20. století chlapi rozpuštějí jako kostky ledu.

Román Pavla Brycze je úplně jiným vkročením na ukrajinské území, než tomu bylo za první republiky u řady českých prozaiků v důsledku přičlenění Podkarpatské Rusi. *Patriarchátu dávno zašla sláva* nehraje na strunu exotičnosti. Na postu „exotické kolonie“ v posamotových letech vystřídaly Podkarpatskou Rus české vesnice v rumunském Banátu. Ostatně i z tohoto prostředí má česká literatura jeden nedávný pozoruhodný plod – *Pálenku* (2014) Matěje Hořavy.

KNiha TÝDNE

Patriarchátu dávno zašla sláva

Pavel Brycz
Vydala nakladatelství Host a Hněvín, Brno a Most 2003. 312 stran.

